

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Crises as a mirror of the nation: the role of morality, nationalism, and religion in creating ontological security in the wake of MH17 and the Brussels Attacks

Wollenberg, D. van den

Citation

Wollenberg, D. van den. (2026, September 11). *Crises as a mirror of the nation: the role of morality, nationalism, and religion in creating ontological security in the wake of MH17 and the Brussels Attacks*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4309527>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4309527>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Samenvatting (Dutch)

Samenvatting (Dutch)

Tijdens nationale crisis geven politieke leiders betekenis aan de gebeurtenissen door deze voor het publiek te interpreteren. Deze gemeenschappelijke interpretatie van de crisis biedt politieke legitimiteit om de crisis het hoofd te bieden en draagt gelijktijdig bij aan de vorming van de nationale identiteit. Dit discours bevat een moralistisch aspect, maar met name nationalisme en religie resoneren met een breed publiek. Tegelijkertijd hebben deze categorieën ook een exclusief karakter, waardoor het gebruik ervan problematisch kan zijn in pluriforme Westerse maatschappijen. In het huidige tijdsgewricht, waarin nationalistische en religieuze sentimenten opleven in Europese samenlevingen, rijst derhalve de vraag hoe politieke leiders betekenis geven aan crises?

Ontologische veiligheid vormt het theoretische raamwerk voor de thesis. Die theorie stelt dat kritieke gebeurtenissen, zoals nationale crises, maatschappelijke spanning teweeg brengen omdat deze schuren met de nationale identiteit. Politieke leiders synchroniseren de nationale identiteit met nieuwe gebeurtenissen door er betekenis aan te geven, waardoor de spanning afneemt. Deze thesis beargumenteert dat moraliteit een bron van betekenis kan zijn evenals nationalisme en religie, en stelt de onderzoeksvraag: hoe wordt moralistisch discours gebruikt door politieke leiders om ontologische veiligheid te creëren?

Dit theoretische argument wordt empirisch getoetst door een inhoudsanalyse uit te voeren op twee cases. De analyse maakt gebruik van openbare uitspraken van politieke leiders in relatie tot de crisis, waarbij gekeken wordt naar indicatoren van nationalistisch, religieus, en moralistisch discours om een mogelijke wisselwerking te identificeren. De analyseduur betreft vijf jaar om maatschappelijke belangstellingen consistentie in het discours te kunnen integreren. Daarnaast zijn tientallen politieke leiders en naaste adviseurs geïnterviewd om inzicht te krijgen in de toenmalige overwegingen die ten grondslag lagen aan het gecreëerde discours.

De wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek is meervoudig. Het onderzoek geeft een inzicht in de rol van moralistisch discours en het samenspel tussen moralistisch, nationalistisch, en religieus discours ten tijde van crises. Daarmee draagt het eveneens bij aan de ontwikkeling van het concept weerbaarheid, waarbij een gemeenschappelijke interpretatie van crises een belangrijke rol inneemt. Bovendien ontsluit deze thesis data over beide cases voor een breder publiek.

Ook is het onderzoek maatschappelijk van meerwaarde. Tegen de achtergrond van populistische politiek biedt dit onderzoek inzichten waarmee politieke leiders en haar respectievelijke publiek het gebruik van verschillende soorten discours in een context

kan duiden. Daarnaast levert deze thesis een analytisch raamwerk op basis waarvan politici en beleidsmakers meer inzicht kunnen krijgen in de overtuigingen en wensen van andere staten. Tot slot, biedt deze thesis inzicht in de rol van verschillende soorten discourse. Dit is van belang om de inzet van machtsmiddelen van de staat te legitimeren en richting te geven aan de uitvoering van dergelijke besluiten.

Het empirische deel analyseert de Nederlandse respons op het neerhalen van vlucht MH17 op 17 juli 2014 tot en met 17 juli 2019, en de respons van de Belgische Federale overheid op de aanslagen in Zaventem en Maalbeek op 22 maart 2016 tot en met 22 maart 2021. In deze gevallen worden West-Europese staten geconfronteerd met crisis, maar de aard ervan is verschillend. In het geval van MH17 vindt de crisis in Oekraïne plaats, terwijl de aanslagen in Zaventem en Maalbeek de Belgische maatschappij op haar eigen grondgebied treffen. In beide cases wordt het geheel aan publieke uitlatingen chronologisch geordend, geanalyseerd, en verrijkt met inzichten uit interviews.

Deze dissertatie toont aan dat moralistisch discourse in beide cases gedurende de gehele periode van vijf jaar het meest consistent en meest frequent werd gebruikt om betekenis te geven aan de respectievelijke crisis en daarmee ontologische veiligheid te herstellen. Moralisme werd specifiek aangewend om gewenste condities te formuleren namens de respectievelijke maatschappijen. Daarnaast was gebruik van moralistisch discourse niet afhankelijk van het publiek – nationaal of internationaal – en niet afhankelijk van het soort moment – operationele update of sociale mijlpaal - waarop de uitlating plaatsvond.

Ook nationalistisch discourse kwam in beide cases naar voren en werd aangewend om de collectiviteit van de nationale ervaring discursief te onderstrepen. In deze categorie toonde zich een onderscheid per publiek. Voor het nationale publiek werd de nationale ervaring voornamelijk benadrukt gedurende de initiële crisis fase. In de daaropvolgende periodes werd de nationale ervaring alleen onderschreven tijdens sociale mijlpalen. Voor het internationale publiek werd de nationale ervaring gedurende de gehele periode consistent aangewend om het belang van het onderwerp te onderschrijven en het onderwerp op de internationale agenda te houden.

Religieus discourse had in beide cases geen structurele rol. In de case van MH17 is het gebruik ervan onbewust niet overwogen, omdat het volgens respondenten niet past bij het adresseren van een pluriform publiek. In het geval van de aanslagen in Zaventem en Maalbeek wordt bewust beslist om religieus discourse te vermijden om eventuele segregatie in de samenleving te vermijden. Rond één incident wordt religie, via het Salafistisch motief van de terroristen, benoemd. Dit betreft een incident en vindt niet plaats in de context van betekenis geven.

Tot slot, toont de thesis op basis van de respondenten aan dat discourse pas vorm krijgt in de beleving van het moment en geslepen wordt op basis van de situatie. Dit proces is sterk onderhevig aan improvisatie en vindt in kleine kring plaats; de politiek leider en enkele adviseur(s). Dat betekent dat de creatie van discourse onderhevig is aan de persoonlijke interpretaties en opvattingen van deze kleine kring. Het gebruik van moralistisch en nationalistisch discourse werd in beide cases als vanzelfsprekend geacht en werd niet doelmatig overpeinsd. Dit betekent dat politieke leiders leunen op de raamwerken die hen zijn aangereikt in hun eigen socialisatie binnen de maatschappij en deze projecteren op hedendaagse situaties. Hierdoor ligt het voor de hand dat bestaande interpretaties van de nationale identiteit worden herhaald, hetgeen verandering van de nationale identiteit bemoeilijkt. Het narratief waarmee op nationaal niveau betekenis wordt gegeven aan crises is in die zin een spiegel van de ingesloten interpretatie van de nationale identiteit.